

RFV:s
pensionsframskrivning
2001

I serien RFV ANALYSERAR publicerar Riksförsäkringsverket sammanställningar av resultat av

- utrednings- och utvärderingsarbete

I huvudsak är det frågan om mera omfattande studier av olika försäkringsområden som genomförts på RFV:s initiativ.

Publikationerna i denna serie utarbetas av olika enheter inom Riksförsäkringsverket.

I vissa slag av rapporter i denna serie kan det förekomma uttalanden som pekar på behovet av nya eller ändrade författningsbestämmelser eller rekommendationer på något område. Med anledning av sådana uttalanden tar Riksförsäkringsverket sedan i särskild ordning upp frågan om att ge ut nya eller ändrade författningar och allmänna råd på området. Uttalanden i rapporterna har således ingen självständig ställning som går utöver innehållet i gällande författningar och allmänna råd.

Utgivare: Enheten för socialförsäkringsutredning

Författare: Ole Settergren
Tel 08-786 93 37

Beräkningar: Nils Holmgren
Jonas Leander
Lena Lundkvist
Boguslaw D. Mikula

Skriftserier som ges ut av Riksförsäkringsverket:

RFV Föreskriver (RFFS)	Författningar med bindande föreskrifter
RFV Rekommenderar (RAR)	Allmänna råd om tillämpningen av författningar
RFV Vägledning	Beskrivning av författningsbestämmelser, allmänna råd, förarbeten, rättspraxis, exempel och kommentarer
RFV Analyserar	Resultat av utrednings- och utvärderingsarbete
RFV Anser	Tolkningar av rättsläget, uttalande om verkets åsikt i olika frågor och framställningar till regeringen
RFV Informerar	Redovisning av statistik, upplysningar om regler, rutiner och praxis.
RFV Redovisar	Försäkringsanalyser och rapporter av mer begränsad omfattning.

Beställ hos: Riksförsäkringsverkets Kundtjänst Tfn 08-795 23 55

Fax 08-760 58 95

E-post: order@special.lagerhus.se eller på Internet www.rfv.se

Tryck: Elanders Novum Grafiska 2002.

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	5
1.1	<i>Skillnad mellan framskrivning och redovisning</i>	6
2	Inledning.....	8
3	Automatisk balansering	9
4	Framskrivningar av pensionssystemet	11
4.1	<i>RFV 2001 jämfört med Balansrapporten</i>	12
4.2	<i>Effekten av ny konjunkturprognos, m.m.</i>	16
4.3	<i>Effekten av ny befolkningsprognos.....</i>	18
4.4	<i>Effekten av mindre fond.....</i>	22
4.5	<i>Effekten av en mindre buffertfond och extra hög ökning av medellivslängden.....</i>	24
4.6	<i>Balanseringens effekt på pensionsnivån.....</i>	27
5	Befolkningsutvecklingen	30
5.1	<i>Åldersgränsen 65 år.....</i>	37
5.2	<i>Tidshorisont.....</i>	38
6	Ekonomiska antaganden.....	39
6.1	<i>Arbetskraftsdeltagandet.....</i>	41
6.2	<i>Summasnittkvoten.....</i>	43
6.3	<i>Avkastningsantaganden.....</i>	45
6.4	<i>Buffertfondens storlek.....</i>	46

1 Sammanfattning

Denna rapport, *RFV 2001*, redovisar framskrivningar av pensionssystemets finansiella ställning och utveckling perioden 2001–2050. Rapporten har utformats för att tydliggöra förändringen i *prognostiserad* utveckling i förhållande till den som beskrevs i RFV Analyserar 2000:1, ”Automatisk balansering av ålderspensionssystemet”. Nedan benämns den skrivelsen *Balansrapporten*.

Huvudsakliga skillnader mellan RFV 2001 och Balansrapporten:

- Priset på fondtillgångarna innebär att de nu beräknas motsvara ca 3,6 års pensionsutbetalningar (510 miljarder kr¹) vid årsskiftet 2001/2002 mot ca 4,4 (620 miljarder kr) i Balansrapporten. En försvagning av systemets finansiella ställning 31/12 år 2001 med 110 miljarder kr, motsvarande en minskning av systemets totala beräknade tillgångar med ca 1,7 %.
- Inkomstindex perioden 2000–2005 antas nu öka med 18,0 % mot 22,3 % i Balansrapporten. Detta minskar uppräknings av pensioner och pensionsbehållningar. Vid årsskiftet 2001/2002 är värdet av denna lägre indexering av pensionsskulden ca 120 miljarder kr. Det stärker systemet med samma belopp och innebär en ca 2 % procent lägre pensionsskuld.
- En högre antagen medellivslängd har ökat pensionsskulden. Värdet av denna förändring är vid årsskiftet 2001/2002 ca 50 miljarder kr. Det försvagar systemet med samma belopp och innebär en ca 0,8 % procent högre pensionsskuld.
- De nya demografiska antagandena med högre nettoinvandring, 18 000 mot 12 000 personer per år, stärker systemets finansiella ställning under i princip hela perioden fram till år 2050. I denna rapport är 325 000 fler personer (+6,6 %) i yrkesaktiv ålder år 2050 jämfört med Balansrapporten.

De olika faktorer som bestämmer pensionssystemets finansiella utveckling har således gått i olika riktningar. Nettot av förändringarna är för den korta sikten svagt negativt. På sikt innebär den högre antagna invandringen i SCB:s

¹ Buffertfondernas samlade värde vid mitten av september var 510 miljarder kr. Vid tryckningen av denna rapport har värdet på fonderna ökat betydligt.

senaste prognos en betydligt starkare utveckling än i Balansrapportens huvudscenario.

Samtidigt innebär nya antaganden om den ekonomiska utvecklingen att pensionerna, liksom genomsnittslönen, utvecklas sämre i förhållande till vad som antogs i Balansrapporten. Den sämre utvecklingen av snittlöner och pensioner som nu prognostiseras åtföljs inte en motsvarande försämring i utvecklingen av avgiftsunderlaget. Den lägre tillväxten i snittlön, utan motsvarande minskning i avgiftsunderlagets tillväxt, är orsaken till att systemets skulder är lägre i denna rapport utan att den s.k. avgiftstillgången minskat.

Beräkningarna i denna rapport illustrerar väl en slutsats i Balansrapporten. Nämligen att pensionernas värdeutveckling i huvudsak bestäms av genomsnittsinkomstens utveckling, i andra hand är en funktion av utvecklingen av medellivslängdens förhållande till pensionsåldern och först i tredje hand beror av systemets finansiella utveckling.

1.1 Skillnad mellan framskrivning och redovisning

I oktober 2002 skall RFV för första gången beräkna pensionssystemets finansiella ställning så som denna mäts i det s.k. balanstalet, se avsnitt 3. Det balanstalet avser systemets finansiella ställning per den 31 december år 2001 och kan komma att påverka indexeringen av pensioner och pensionsbehållningar vid årsskiftet 2002/2003.

Balanstal som skall fastställas kommer att beräknas med utgångspunkt från delvis andra underlag än de som använts för beräkningarna här. Beräkning av balanstal som fastställs görs genom att beakta relevanta uppgifter i RFV:s administrativa register för samtliga försäkrade. Det är således en totalberäkning som baseras enbart på historiska uppgifter. Beräkningarna här utgår dels från ett urval om 1/30 av individerna i de administrativa registren, dels skrivs de relevanta underlagen fram i tiden med vissa antaganden (prognoser). Framskrivningen sker med en simuleringsmodell som, med nödvändighet, representerar en förenkling av den verklighet den avbildar. Bland annat är variabelinnehållet något fattigare, regelverket är i vissa avseenden approximativt. Av dessa skäl kan redan det balanstal som fastställs på hösten år 2002 och som avser balanstalet för år 2003 förväntas avvika i viss utsträckning från denna rapportens balanstal för år 2003

I likhet med vad som var fallet i Balansrapporten har föreliggande framskrivningar utförts med stiliserade antaganden för tillväxt i snittinkomst, arbetskraftsdeltagande, buffertfondavkastning etc. Den historiska utvecklingen av

de underlag som här framskrivs kännetecknas emellertid av kraftiga konjunkturella eller andra cykliska förlopp. Även det demografiska prognostiserade utvecklingsförloppet saknar mycket av de variationer som kännetecknar den historiska utvecklingen. Genom att styrkan i förändringsvariablerna på sikt är konstanta i beräkningsmodellen speglar beräkningarna inte sannolikheten för att balanseringen skall aktiveras enskilda år. Sett över en längre tid torde dock effekten på pensionsnivån av sådana tillfälliga variationer vara liten.

2 Inledning

De olika framskrivningar av pensionssystemets avgiftsinkomster och pensionsutgifter, m.m. som redovisas i denna promemoria utgör en uppdatering av vissa av de scenarier som redovisades i Balansrapporten. Framskrivningarna i föreliggande rapport, *RFV 2001*, kan betraktas som ett mellanårsarbete. Detta i bemärkelsen att de publiceras endast ett år efter de förhållandevis många simuleringarna i Balansrapporten och mindre än ett år före de framskrivningar som RFV avser skall ingå i årsredovisningen för det allmänna inkomstgrundade ålderspensionssystemet år 2002.² Mot bakgrund av den begränsade ambitionen för detta arbete har vi valt att koncentrera oss till att studera effekten för fördelningssystemet av:

1. Den faktiska ekonomiska utvecklingen sedan föregående beräkningar tillsammans med effekten av förändringen i KI/RFV:s prognoser för den ekonomiska utvecklingen åren 2000 t.o.m. 2005.

I Balansrapporten bestämdes utvecklingen av avgiftsunderlaget 1999–2005 av KI:s konjunkturprognos från juni år 2000. I dessa beräkningar är det KI:s prognos från augusti år 2001 som används för perioden 2000–2005. För år 1999 finns nu utfall.

2. Förändringen i befolkningsprognos mellan SCB:s prognos våren 2000 och SCB officiella prognos från juni 2001.
3. Förändringen i buffertfondens (antagna) värde 31 december 2001.

Att vi valt att redovisa beräkningarna på detta sätt syftar främst till att öka kunskapen om vad som bestämmer utvecklingen av det nya pensionssystemets finansiella ställning.

I följande avsnitt beskrivs kortfattat innebörden av reglerna för automatisk balansering. I avsnitt 4 redovisas för ett urval av scenarierna avgiftsnetto (avgifter minus utgifter), fondens utveckling och utveckling av systemets finansiella ställning. I avsnitt 5 redogörs för de demografiska scenarierna. De mest betydelsefulla ekonomiska antagandena beskrivs i avsnitt 6.

² Enligt den av riksdagen antagna propositionen 2000/01:70 skall Riksförsäkringsverket, premiepensionsmyndigheten, Första–Fjärde och Sjätte AP fonden gemensamt årligen redovisa det allmänna inkomstgrundade ålderspensionssystemets finansiella ställning och utveckling. Sådan redovisning skall ske fr.o.m. år 2002.

3 Automatisk balansering

Den automatiska balanseringen utgörs bl.a. av regler för att beräkna fördelningssystemets tillgångar och skulder. För att beskriva systemets finansiella ställning sätts tillgångar och skulder i relation till varandra i en kvot, det s.k. *balanstalet*.

$$\text{Balanstal} = \frac{\text{Avgiftstillgång} + \text{Buffertfond}}{\text{Pensionssskuld}}$$

Avgiftstillgången beräknas genom att multiplicera avgifterna med den s.k. *omsättningstiden*. Omsättningstiden är ett mått på den förväntade tiden från avgift inbetalas tills pension utbetalas för en genomsnittsindivid. Omsättningstiden är f.n. omkring 32 år.³

Systemets tillgångar, dvs. avgiftstillgången och buffertfonden, utvecklas med systemets s.k. *egenavkastning*. Egenavkastningen är en funktion av:

- + tillväxten i avgiftsunderlaget
- + förändringar i förvärvs- och dödlighetsmönster som påverkar omsättningstiden
- + buffertfondens avkastning
- egenavkastning

Om medellivslängden för personer fyllda 65 ökar, ökar också pensionsutgifterna och pensionssskulden. Då förbrukar systemet en del av sin egenavkastning. Om medellivslängden i stället sjunker sker ett tillskott till systemets egenavkastning:

$$\begin{aligned} &\text{egenavkastning} \\ &- \text{förändringar i medellivslängd (för individer som fyllt 65 år)} \\ &= \text{tillgänglig egenavkastning} \end{aligned}$$

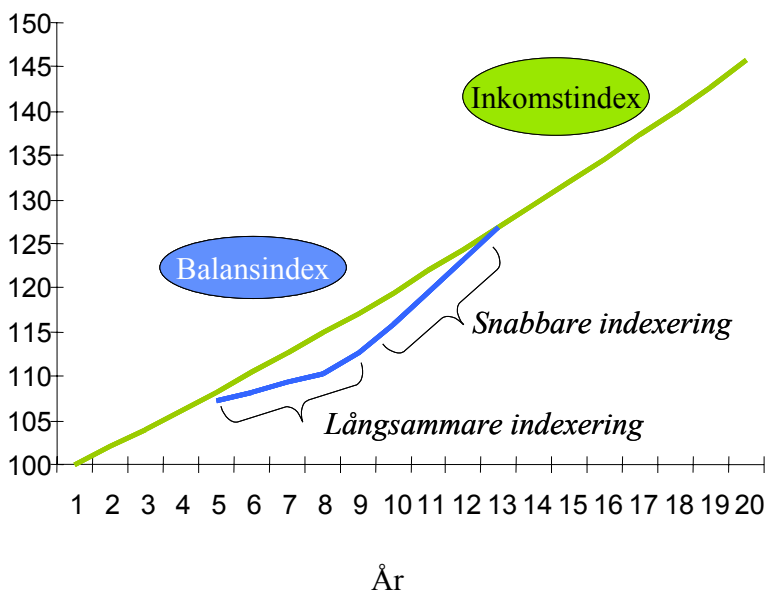
Systemets åtagande, pensionssskuld, skall som huvudregel förräntas med förändringen i snittinkomst. Detta innebär att när den tillgängliga egenavkastningen i procent är större än den procentuella ökningen i snittinkomst så ökar systemets tillgångar mer än dess skulder. Systemet finansiella styrka, balans-

³ Den fullständiga formeln för balanstalet återfinns i RFV Analyserar 2000:1.

talet, växer. När den procentuella förändringen i snittinkomst är större än systemets tillgängliga egenavkastning i procent ökar systemets skulder med mer än vad systemet tillgångar ökar. Då minskar systemets finansiella styrka, balanstalet sjunker.

Om balanstalet sjunker under 1,00 aktiveras balanseringen och systemets övergår till att indexera med det s.k. balansindexet. Balansindexets procentuella utveckling speglar systemets tillgängliga egenavkastning i procent. Förfarandet innebär att systemets nuvärde inte tillåts vara negativt, annat än marginellt. Figur 1 beskriver tillvägagångssättet.

Figur 1 **Inkomst och balansindex**

Systemet tillåter således att de beräknade tillgångarna överstiger skulderna, men inte att skulderna överstiger tillgångarna. Kombinationen av snittindexering och automatisk balansering gör systemet *asymmetriskt finansiellt stabilt*. Motivet för konstruktionen är att stabilisera pensionernas värde i förhållande till snittinkomsten så långt som är möjligt inom ramen för ett finansiellt stabilt pensionssystem med fast avgift.

Den automatiska balanseringen innebär att fördelningssystemet försetts med en balansräkning som upprättas enligt vad som skulle kunna kallas aktuarisk eller försäkringsmatematisk bokföring. Systemet är unikt och bygger på ny kunskap om de finansiella sambanden i pensionssystem av fördelningstyp.

4 Framskrivningar av pensionssystemet

I Balansrapporten gjordes beräkningar för två tillväxttakter i snittinkomst 0,5 % och 2 %. Vidare antogs olika buffertfondavkastning, reall; 2 %, 3,25 % och 5 % per år i tillväxtalternativet 2 %.⁴ Utöver det demografiska huvudsce- nariot från Balansrapporten har vi valt att ta med alternativet med ”Lång livslängd” (SCB 2000L) som finns i den rapporten. Detta för att en ännu högre ökning av medellivslängden, än den som SCB antar i sitt huvudalternativ, ger en ganska snabb (ytterligare) påfrestning av systemet. Effekten av en sådan förändring kan därmed vara särskilt intressant att studera.⁵ De demografiska och ekonomiska scenarierna beskrivs i avsnitt 5 respektive 6.

För att analysera effekterna av den nya konjunkturprognosen, den nya be- folkningsprognosen och det nya antagandet om AP-fondens värde den 31/12 2001 har beräkningar nu utförts för samtliga kombinationer av gamla och nya prognoser och med det gamla och nya antagandet om fondens storlek. Det blir överraskande många scenarier. Två tillväxttakter, tre avkastningar, tre demografier, två konjunkturprognoser och två fondantaganden gör 72 scenarier ($2 \times 3 \times 3 \times 2 \times 2 = 72$). Dessutom har dessa räknats två gånger, en gång med och en gång utan regler för automatisk balansering. Sammantaget 144 olika beräkningar. Anledningen till att beräkningar gjorts även för fallet utan balansering – trots att riksdagen så sent som i maj år 2001 beslutade att förse systemet med balansering – är att vi har velat redovisa effekten av bal- anseringen i de fall den aktiveras.

För att korta framställningen har vi valt att begränsa de beskrivna förloppen till vissa kombinationer som samtliga utgår från 2 % tillväxt och 3,25 % av- kastning. Samtliga framskrivningar, dvs 144 st. finns i tabellformat (Excel) på CD och kan beställas av RFV.

Endast i framskrivningar där balanseringen aktiveras finns anledning att re- dovisa hur utvecklingen skulle ha blivit utan regler för balansering. Att ett scenario saknar regler för balansering markeras i diagrammen genom tilläg- get ”utan”. De förhållandevis många diagrammen och de tämligen utförliga

⁴ I tillväxtalternativet 0,5 % gjordes beräkningar för realavkastning om 0,5 %, 1,73 % och 3,25 %.

⁵ Vi har däremot valt att inte analysera vad den nya KI prognosen och ”nya” fonden skulle inneburit för de scenarier med låg respektive hög nativitet som finns med i Balansrapporten. Vidare är arbetskraftsdeltagandet i RFV 2001 genomgående det som i balansrapporten benämndes ”medel”.

kommentarerna är möjligen litet tröttsamma att ta sig igenom. Trots det har de bedömts försvara sin plats eftersom de ger tämligen god information om det reformerade pensionssystemets finansiella egenskaper.

4.1 RFV 2001 jämfört med Balansrapporten

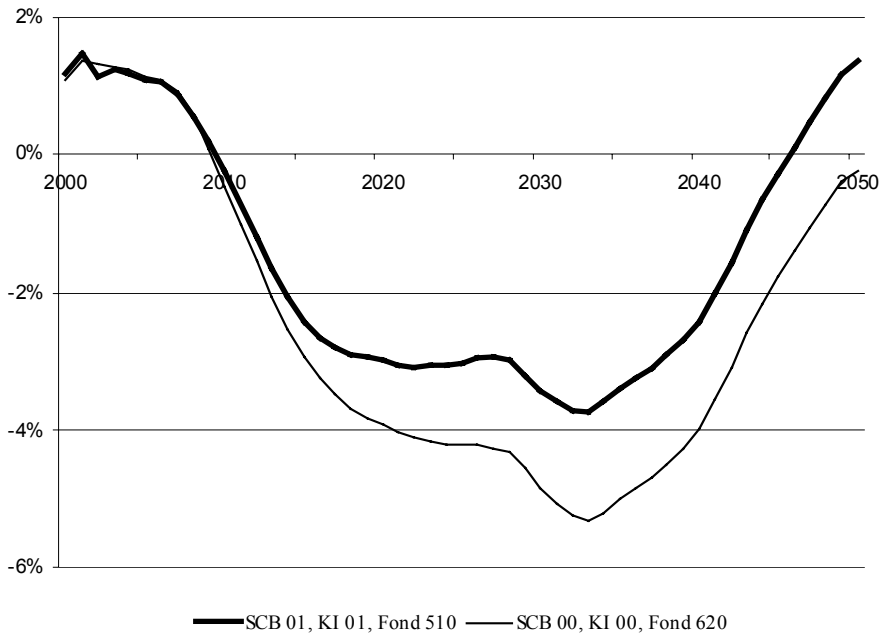
I diagram 1A–C jämförs basscenariot i RFV 2001 med basscenariot i Balansrapporten.⁶

Scenariernas avgiftsnetton beskrivs i diagram 1A. Avgiftsnettot, dvs. pensionsavgiften minus pensionsutbetalningarna, redovisas i förhållande till avgiftsunderlagets storlek i respektive scenario. Eftersom avgiftsunderlaget är ca 1000 miljarder kr innebär (idag) ett negativt avgiftsnetto om 1 % att utgifterna överstiger avgifterna med ca 10 miljarder kr.

⁶ Basscenariot i RFV 2001 är; långsiktig tillväxt 2 %, fondavkastning 3,25 %, befolkningsprognos SCB 2001, konjunkturprognos KI 2001 (KI:s augustiprognos) och Fonden 510 miljarder kr 31/12 2001. Basscenariot i Balansrapporten är långsiktig tillväxt 2 %, fondavkastning 3,25 % befolkningsprognos SCB 2000, konjunkturprognos KI 2000 (juni) och Fonden 620 miljarder kr 31/12 2001 (580 miljarder kr 31/12 2000).

Diagram 1A Avgiftsnetto, % av avgiftsunderlaget, RFV 2001 jmf. med Balansrapporten

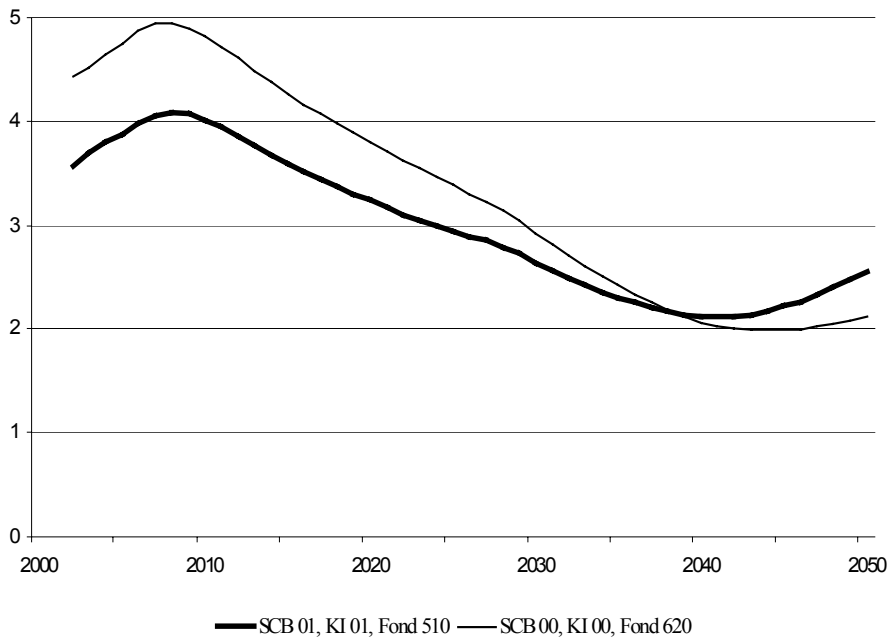
Tillväxt 2%, avkastning 3,25

Inledningsvis är avgiftsnettot i Balansrapporten (tunn kurva) och RFV 2001 (kurva i fet stil) i princip de samma, med tiden blir dock avgiftsnettot i RFV 2001 betydligt bättre. Något förenklat beror det bättre avgiftsnettot på att den nya demografiska prognosen (SCB 2001) innebär högre pensionsavgifter och att den nya ekonomiska prognosen (KI 2001) innebär lägre pensionsutgifter. Orsakerna härför anges kort i kommentarerna till diagrammen nedan och mer utförligt i avsnitt 5 respektive 6.

Diagram 1B Fondstyrka, RFV 2001 jmf. med Balansrapporten

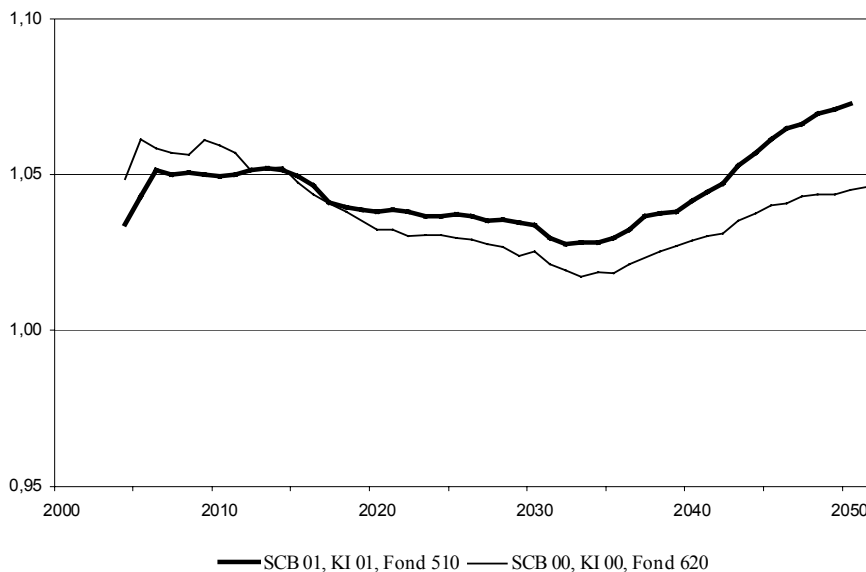
Tillväxt 2%, avkastning 3,25

I diagram 1B beskrivs den s.k. fondstyrkan för det nya och gamla basscenariot. Fondstyrkan är fondens storlek i slutet av året dividerad med pensionsutgifterna under året. Av diagrammet framgår att (prognostiserad) fondstyrka i systemet vid årsskiftet 2001/2002 minskat kraftigt, drygt 0,8 fondstyrkeenheter. Detta till följd av prisfallet på fondens tillgångar. Utvecklingen av fonden ter sig dock även i det nya huvudscenariot stabil, om än från en lägre nivå. Trots den för pensionssystemets finansiella ställning bättre utvecklingen i SCB 2001 & KI 2001 dröjer det till 2039 tills fondstyrkan är större än i Balansrapportens huvudscenario.

Diagram 1C Balanstal, RFV 2001 jmf. med Balansrapporten

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

I diagram 1C beskrivs balanstalets utveckling i det nya huvudscenariot och det gamla dito. Effekten på balanstalet av den betydligt mindre fonden (minus 20 %) motverkas genom att KI 2001 innebär en lägre ökning i inkomstindex och därmed en lägre pensionsskuld. "Normalt" skulle en långsammare ökningstakt i inkomstindex antas leda till en i stort motsvarande förändring i avgiftsunderlagets utveckling. I så fall skulle avgiftsunderlaget och avgiftsinkomsten och därmed även avgiftstillgången ha minskat. Nu är det inte fallet när det gäller förändringen som inträffat mellan KI 2000 och KI 2001. Det nominella avgiftsunderlaget (eg. lönesumman) prognostiseras utvecklas i ungefär samma takt i båda prognoserna.

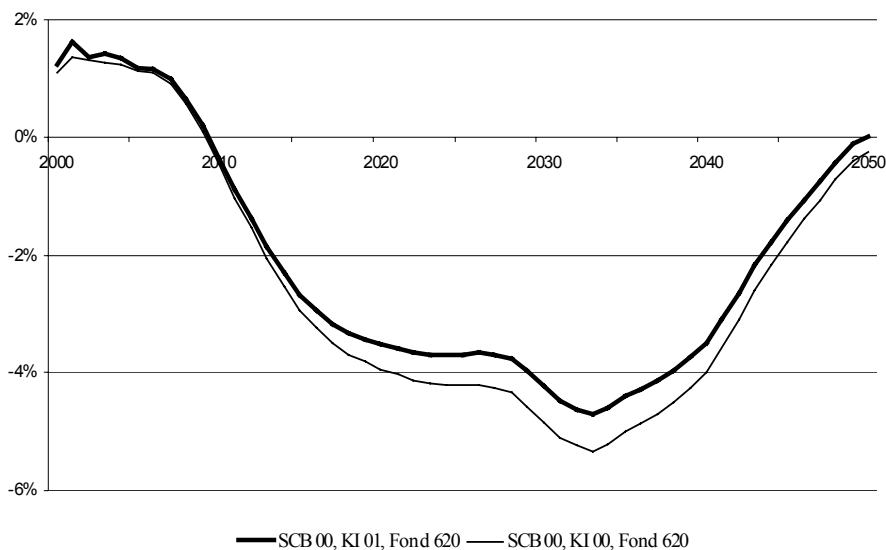
År 2012 beräknas balanstalet i RFV 2001:s huvudscenario vara lika med balanstalet i Balansrapporten. Den för systemet mer positiva utvecklingen med SCB 2001 och KI 2001 slår således snabbare igenom i balanstalet än i fondstyrkan. Eftersom balanstalet hela perioden, i både det nya och gamla basscenariot, är över 1,0 aktiveras aldrig balanseringen. Med realistiska, cykliska variationer runt samma trendmässiga utveckling som beskrivs i scenarierna hade det dock kunnat ske enskilda år. Pensionernas värde relativt snittinkomsterna för de förvärvsaktiva skulle då minska något eller några år för att sedan återställas.

4.2 Effekten av ny konjunkturprognos, m.m.

I diagrammen 2A–C visas vad bytet av KI prognos⁷ innebär för avgiftsnettot, fondstyrkan och balanstalet. Det sker genom att jämföra utvecklingen i den nya konjunkturprognosen (KI 2001) med den gamla (KI 2000), varvid den gamla befolkningsprognosen (SCB 2000) och fondantagandet (620 miljarder kr.) hålls konstanta.

Diagram 2A Avgiftsnetto, % av avgiftsunderlaget effekten av ny konjunkturprognos

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

Avgiftsnettot är marginellt bättre perioden 2000–2010 i KI 2000 jämfört med utvecklingen med KI 2001. Det för systemets finansiella ställning betydligt förbättrade förhållandet mellan avgiftsunderlagets utveckling och inkomstindexets utveckling 2000–2005 slår inte direkt igenom i ett bättre avgiftsnetto. Detta beror dels på att pensioner följsamhetsindexeras först fr.o.m. år 2002, dels på att inkomstindexet räknas som ett glidande treårsmedelvärde. Vidare förskjuts effekten på avgiftsnettot kraftigt genom att ATP-skulden till förvärsaktiva inte inkomstindexeras. Först omkring 2015 märks att KI 2001

⁷ I avsnitt 6 redogörs för att i det som här benämns ”KI prognos” ingår vissa antaganden som RFV svarar för.

innebär en förbättring för systemet. Denna förbättring beror på att pensionsbehållningarna erhållit en lägre indexering åren 2000–2005, ca 18 % i KI 2001 mot drygt 22 % i KI 2000, *samtidigt* som avgiftsunderlaget i KI 2001 ökar marginellt mer samma period, 27,9 % mot 27,7 %. (Ej reala utan nominella förändringar). Bortses från den betydande ATP skulden till förvärvsaktiva, som inte inkomstindexeras, innebär förändringen i prognos att skulden indexeras med drygt 4 % mindre i KI 2001 än i KI 2000.

Balanseringen aktiveras inte i scenariot SCB 00, KI 01, Fond 510. Därmed skulle avgiftsnettot ha varit identiskt lika med diagram 2A:s kurva i fetstil även om fonden satts till 510 miljarder kr 31/12 år 2001.

Diagram 2B Fondstyrka, effekten av ny konjunkturprognos

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

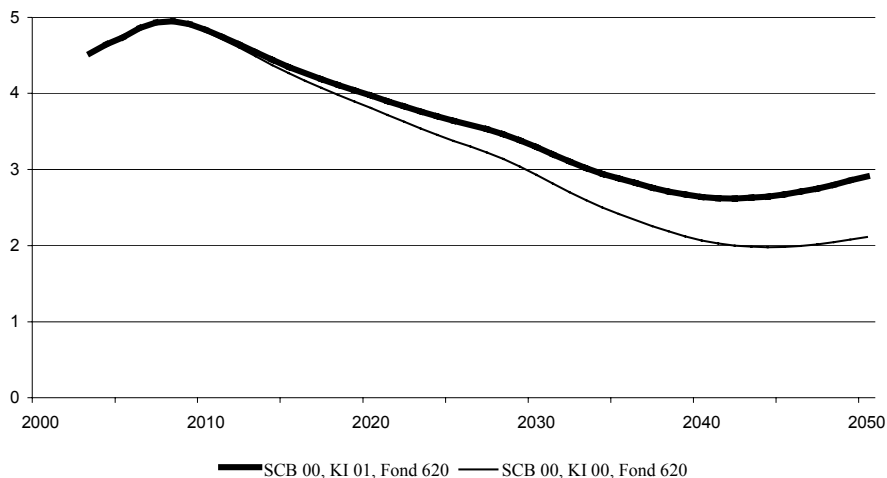

Diagram 2B visar fondstyrkans utveckling. Fram till omkring 2015 blir fondutvecklingen endast marginellt bättre med KI 2001, därefter blir förbättringen mer påtaglig. Den bättre fondutvecklingen med KI 2001 i förhållande till KI 2000 är en återspeglning av det förbättrade avgiftsnettot som beskrivs i diagram 2A. Med tiden medför också den antagna avkastningen 3,25 % – som är högre än såväl snitt- som summatillväxten – att det förbättrade avgiftsnettots positiva effekt på fondstyrkan förstärks.

Diagram 2C Balanstal, effekten av ny konjunkturprognos

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

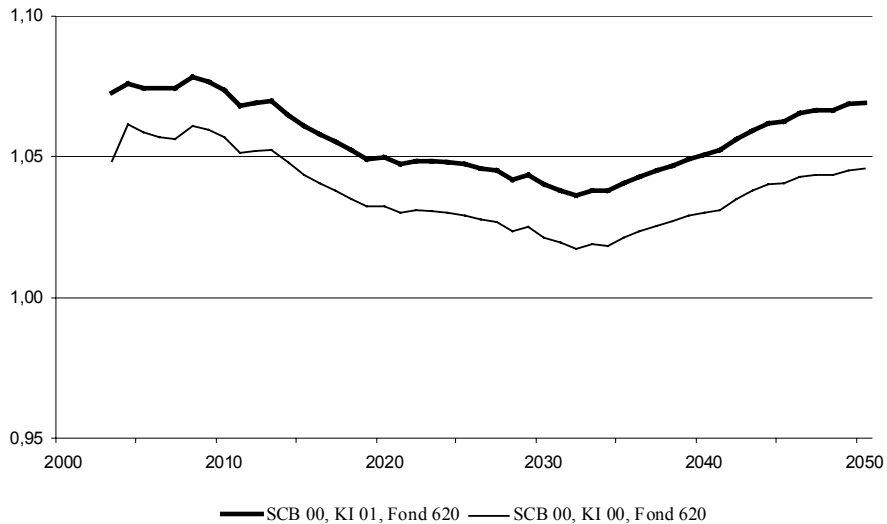

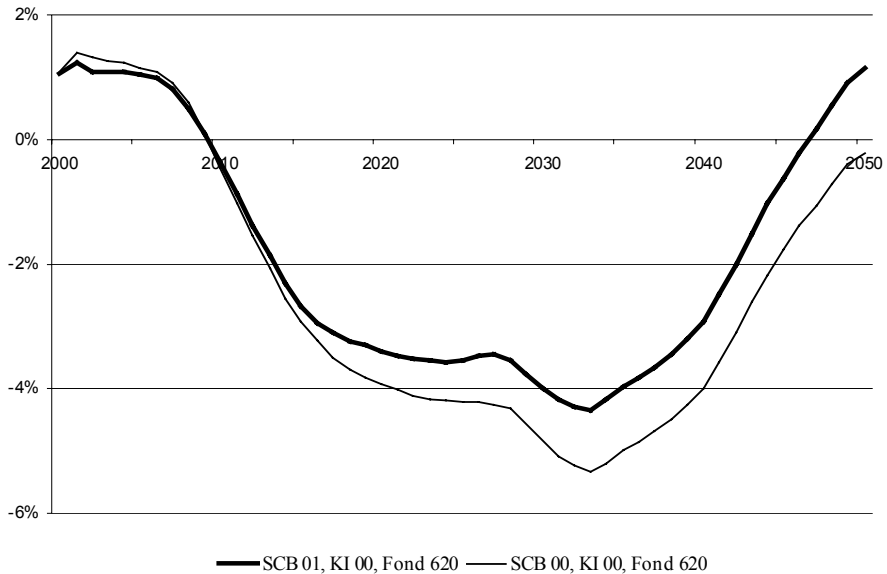
Diagram 2C visar effekten på balanstalet av förändringen i prognos från KI 2000 till KI 2001. År 2003 innebär bytet av KI prognos att balanstalet ökar med ca 0,02. Detta till följd av att pensionsskulden är ca 100 miljarder lägre till följd av den lägre ökningen i snittindex. Balanstalen för respektive scenario följer sedan varandra från sina olika nivåer. Först mot slutet av perioden skymtar effekten av det bättre avgiftsnettot.

4.3 Effekten av ny befolkningsprognos

I diagrammen 3A–C visas vad bytet av befolkningsprognos innebär för avgiftsnettot, fondstyrkan och balanstalet. Det sker genom att jämföra utvecklingen i den nya befolkningsprognosen (SCB 2001) med den gamla (SCB 2000), varvid den gamla KI prognosen (KI 2000) och fondantagandet (620 miljarder kr.) hålls konstanta.

Diagram 3A Avgiftsnetto, % av avgiftsunderlaget effekten av ny befolkningsprognos

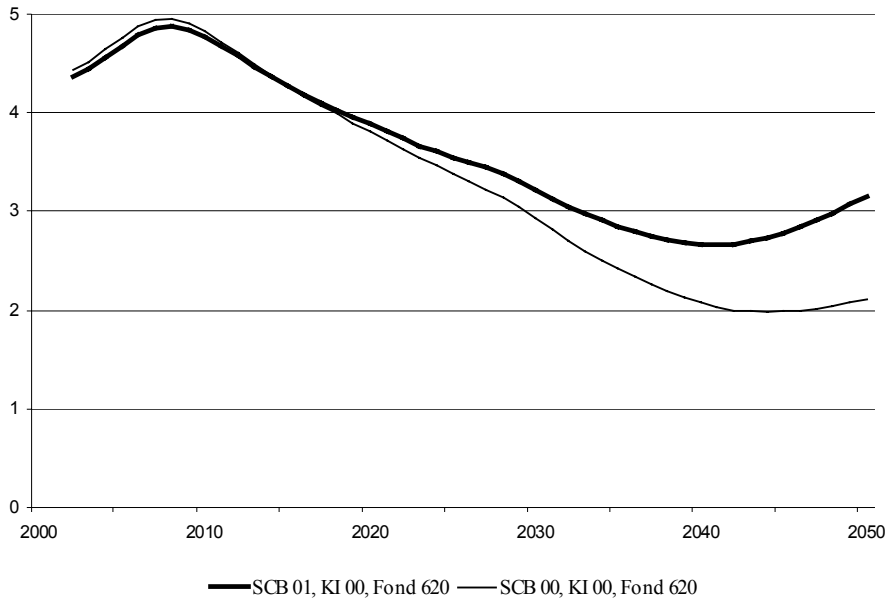
Tillväxt 2%, avkastning 3,25

Kurvan i fet stil i jämförelse med den tunna kurvan visar förbättringen som åstadkoms med SCB 2001 i förhållande till SCB 2000. Förbättringen beror på att i SCB 2001 antas en betydligt högre nettoinvandring (18 000 personer/år) i förhållande till vad som antogs i SCB 2000 (12 000 personer/år). Antaganden om nativitet är i princip de samma, på sikt ca 1,8 barn per kvinna i frukt-sam ålder i alla tre scenarierna. Ökningen i nettoinvandring medför att det blir fler personer i arbetsför ålder. Effekten på avgiftsnettot blir med tiden, från omkring 2015, tämligen stor.

Diagram 3B Fondstyrka, effekten av ny befolkningsprognos

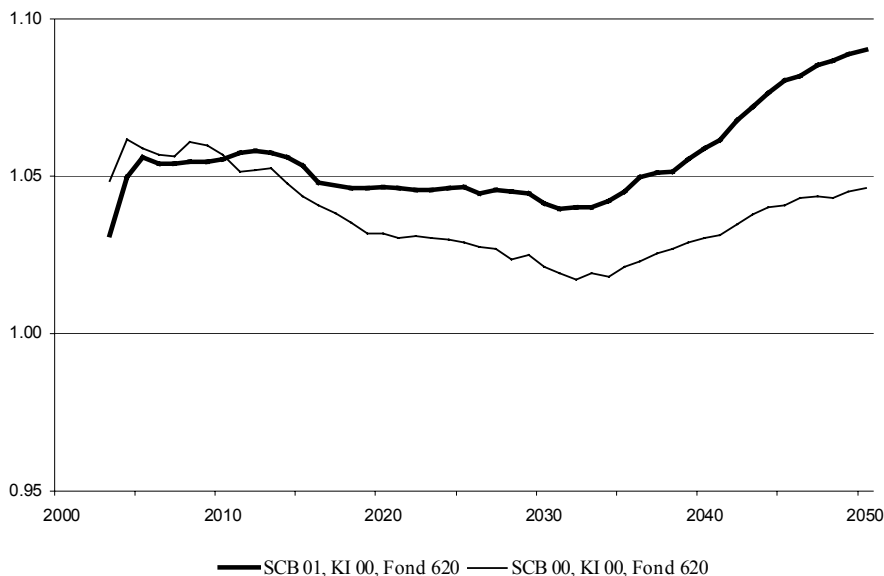
Tillväxt 2%, avkastning 3,25

Utvecklingen av fondstyrkan speglar det förbättrade avgiftsnettot. Mot slutet av perioden är fondstyrkan på väg att öka kraftigt, en effekt av det bättre avgiftsnettot samt avkastningen 3,25 %.

Diagram 3C Balanstal, effekten av ny befolkningsprognos

Tillväxt 2%, avkastning 3,25 %

Den nya befolkningsprognosen innebär en kraftig ökning av medellivslängden de första två åren av beräkningsperioden. År 2000 antas ökningen till 56 dagar (33 dagar i SCB 2000), år 2001 antas ökningen till 40 dagar (26 dagar i SCB 2000). Efter år 2001 är utvecklingen av medellivslängden likartad i de två befolkningsprognoserna. Denna kraftiga förändring torde representera en faktisk (uppsamlad) utveckling som SCB nu beaktar. Ökningen av medellivslängden i förhållande till föregående prognos medför att pensionsskulden blir ca 50 miljarder kr större. En ökning med knappt 1. Den högre skulden är förklaringen till det inledningsvis lägre balanstalet i SCB 2001 i förhållande till SCB 2000. Att effekten av medellivslängdens ökning blir så stor beror på att ATP systemet inte har någon anpassning alls av sina utgifter till medellivslängdens utveckling. ATP skulden till förvärvsaktiva är för närvarande knappt 1500 miljarder kr. När pensionssystemet är i fullfunktion kommer endast pensionsskulden till pensionerade att påverkas av förändringar i medellivslängd. Hade systemet varit i fullfunktion skulle samma ökning av medellivslängden medfört en ungefär hälften så stor ökning av pensionsskulden, dvs. ca 25 miljarder kr.

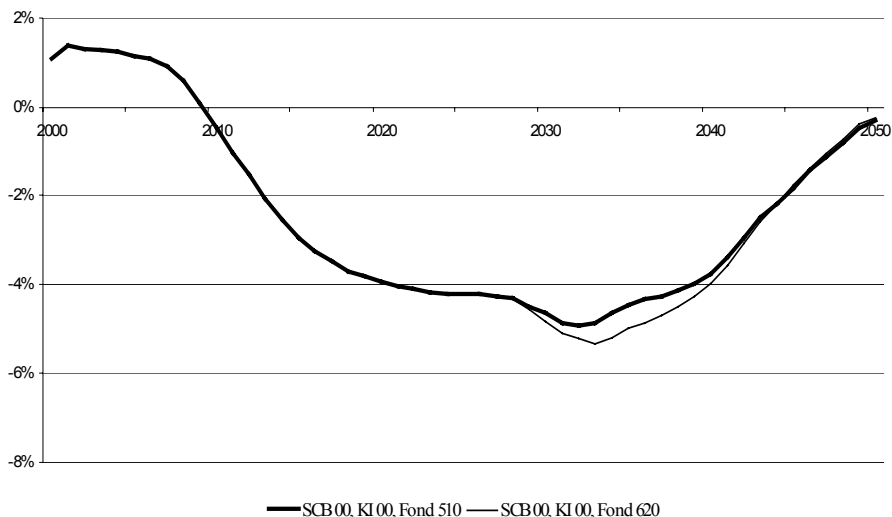
Med tiden leder den större invandringen i SCB 2001 till att balanstalet blir större i denna prognos än den föregående.

4.4 Effekten av mindre fond

I diagrammen 4A–C visas vad bytet av buffertfond antagande vid årsskiftet 2001/2002 innebär för avgiftsnettot, fondstyrkan och balanstalet. Det sker genom att jämföra utvecklingen med det nya buffertfödanatagandet (510 miljarder kr) med det gamla (620 miljarder kr.) varvid den gamla SCB prognosen (SCB 2000) och KI prognosen (KI 2000) hålls konstanta. Avkastningen på fonden antas vara reallt 3,25 % per år oavsett den initiala fondens storlek.

Diagram 4A Avgiftsnetto, % av avgiftsunderlaget effekten av mindre buffertfond

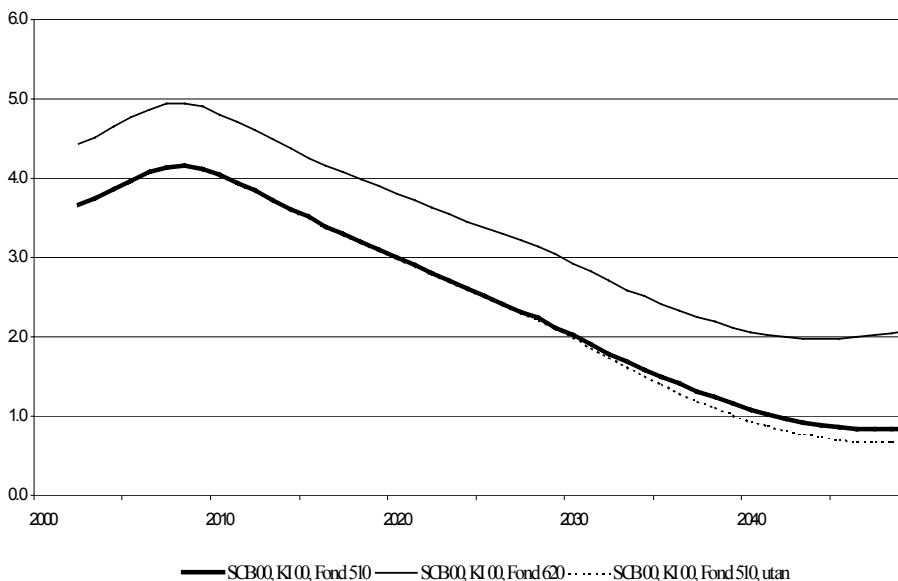
Tillväxt 2%, avkastning 3,25

Med en 110 miljarder mindre fond, och med det ”gamla” demografiska huvudscenariot och den ”gamla” konjunkturprognosen aktiveras balanseringen fram emot 2030. När balanseringen aktiveras minskas inledningsvis, systemets utgifter. Att så sker framgår av att kurvan i fetstil ligger högre, dvs. representerar ett bättre avgiftsnetto som här beror på lägre utgifter, än den tunna heldragna kurvan. Styrkan i balanseringen är dock begränsad och indexeringen återställs med tiden vartefter och utgiftsnivåerna åter sammanfaller efter ungefär 15 år.

Diagram 4B Fondstyrka, effekten av mindre buffertfond

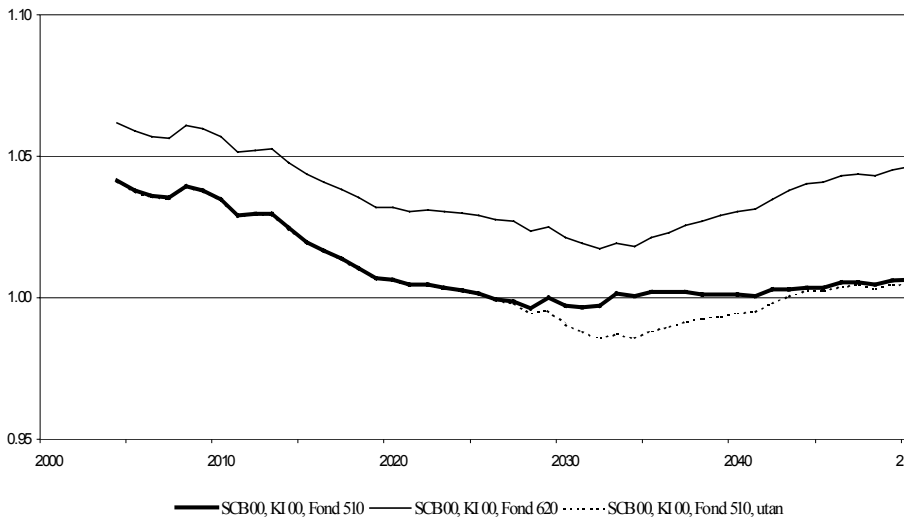
Tillväxt 2%, avkastning 3,25

Fondstyrkan i diagram 4B är inledningsvis ca 0,8 enheter lägre till följd av den värdemässigt sett beskedligare fonden som antas i RFV 2001. Fram mot 2050 ökar skillnaden i fondstyrka till drygt 1,2. Den streckade kurvan anger fondutvecklingen utan balansering. Den begränsade skillnaden informerar om att styrkan i balanseringen är liten.

Diagram 4C Balanstal, effekten av mindre buffertfond

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

I diagram 4C beskrivs hur balanstalet skulle ha tätt sig i Balansrapportens huvudscenario med en mindre buffertfond, 510 miljarder kr istället för 620. Balanstalet sjunker med ca 0.02. Den mindre fonden medför att balanseringen aktiveras omkring år 2027. I och med att balanstalet återhämtar sig till en nivå över 1,0 också i scenariot utan regler för balansering (streckad kurva) kan balanseringen, med perfekt kunskap om framtiden, konstateras ha skett i onödan.

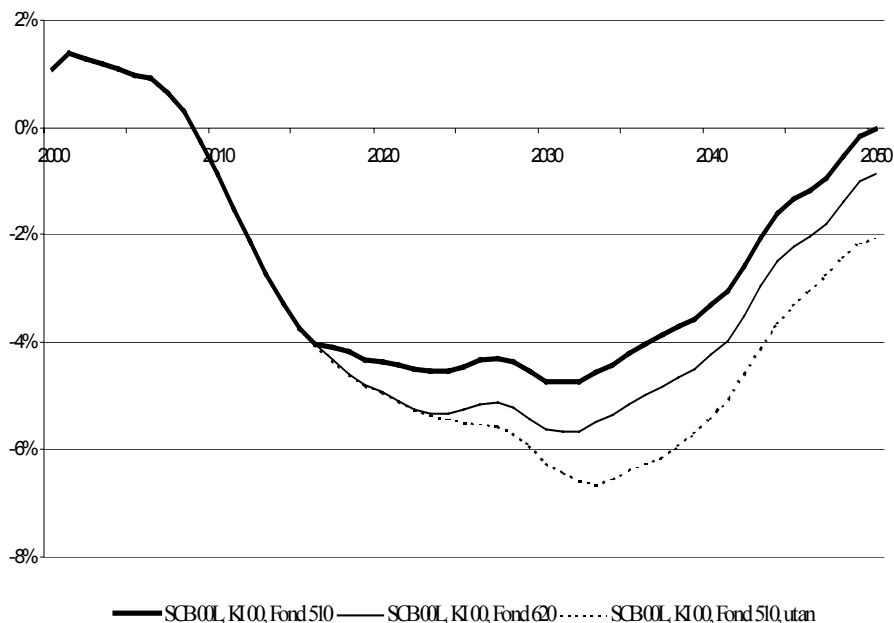
4.5 Effekten av en mindre buffertfond och extra hög ökning av medellivslängden

I diagram 5A–C har SCB 2000 ersatts med Balansrapportens scenario med extra hög ökning av medellivslängden, här benämnt SCB 2000L, och behållit KI 2000.⁸ Härigenom åskådliggörs effekten av den mindre fonden i scenariot med extra hög ökning av medellivslängden.

⁸ I scenariot SCB 2000L, KI 01, Fond 510 aktiveras balanseringen omkring 2020, medan den aktiveras först omkring 2030 med fonden 620, allt annat lika.

Diagram 5A Avgiftsnetto, i % av avgiftsunderlaget, effekten av mindre buffertfond i sc. med extra hög ökning av medellivslängden

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

Omkring 2015 blir avgiftsnettot ”bättre”, dvs. utgifterna blir mindre med fonden 510. Det beror på att balanseringen då aktiveras. Med den större fonden skulle balanseringen ha aktiverats 6 år senare, år 2021. Fondstyrkans och balanstalets utveckling i diagram 5B och 5C lämnas okommenterade.

Diagram 5B Fondstyrka, effekten av mindre buffertfond i scenariot med extra hög ökning av medellivslängden

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

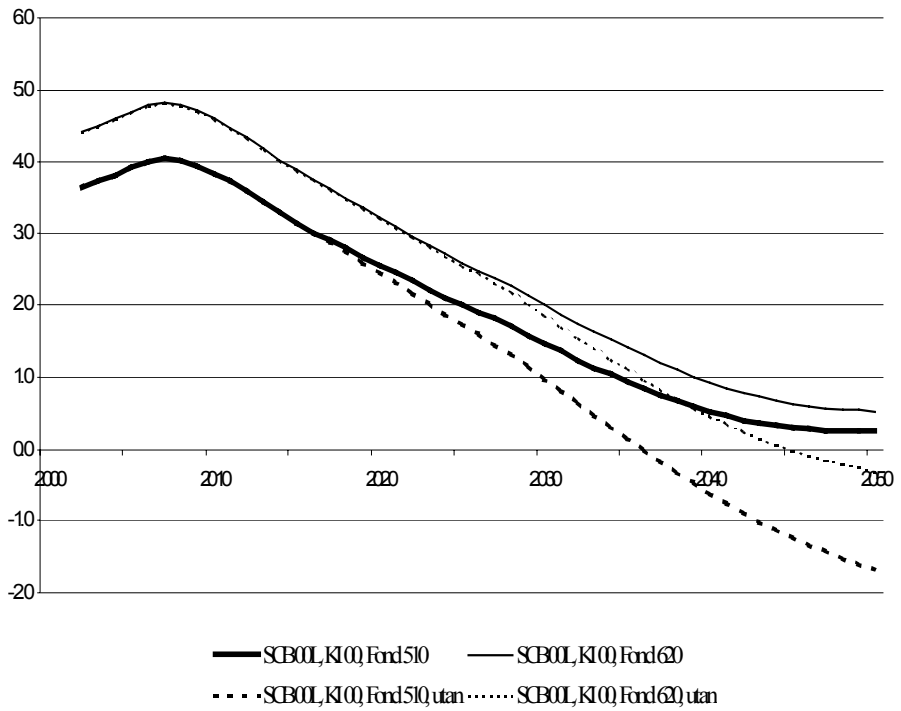
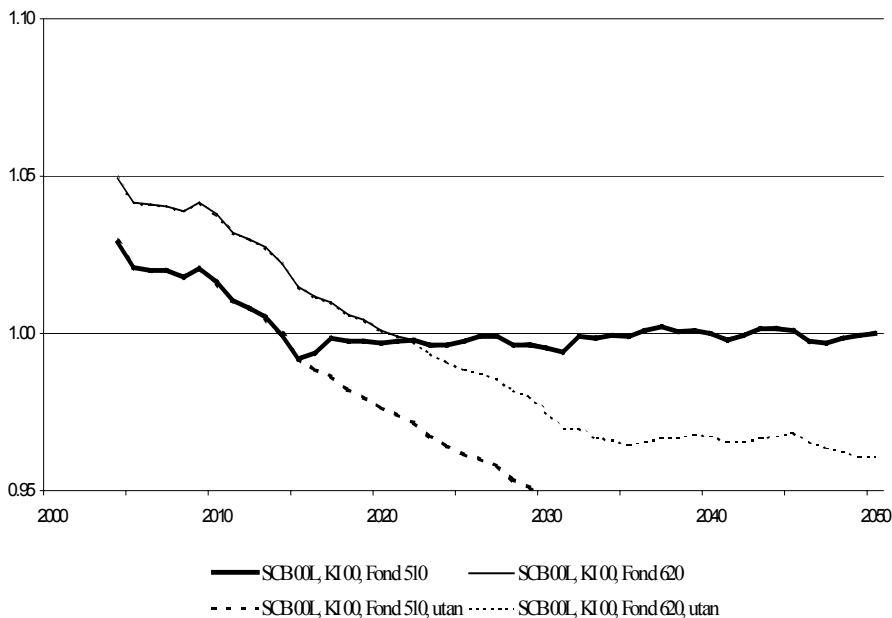

Diagram 5C Balanstal, effekten av mindre buffertfond i scenariot med extra hög ökning av medellivslängden

Tillväxt 2%, avkastning 3,25

4.6 Balanseringens effekt på pensionsnivån

Enligt de analyser som redovisades i Balansrapporten var balanseringens (eventuella) effekt för den genomsnittliga inkomstpensionens reala värde tydligt underordnad såväl tillväxten i snittinkomst som medellivslängdens förhållande till pensionsåldern. Föreliggande rapport bekräftar denna uppfattning.

I förhållande till betydelsen av de olika faktorer som bestämmer pensionernas reala men även relativa värde kan alltför stor uppmärksamhet sägas ha fästs vid den automatiska balanseringen. Fokuseringen på balanseringen beror sannolikt till en del på att den utgjort ett förhållandevis sent inslag i pensionsreformen. Men den oproportionerligt stora uppmärksamheten kring balanseringens eventuella negativa effekter för pensionernas värde kan också bero på konstruktionen. Att pensionssystemet tvingas överge den önskade indexeringen och övergå till att indexera med systemets tillgängliga egenavkastning kan lätt missuppfattas som att någonting allvarligt negativt har inträffat. Den

situation där balanseringen aktiveras beskrivs i bland i termer av att pensions-systemet då ”inte håller”. Det är i allt väsentligt en felaktig beskrivning.

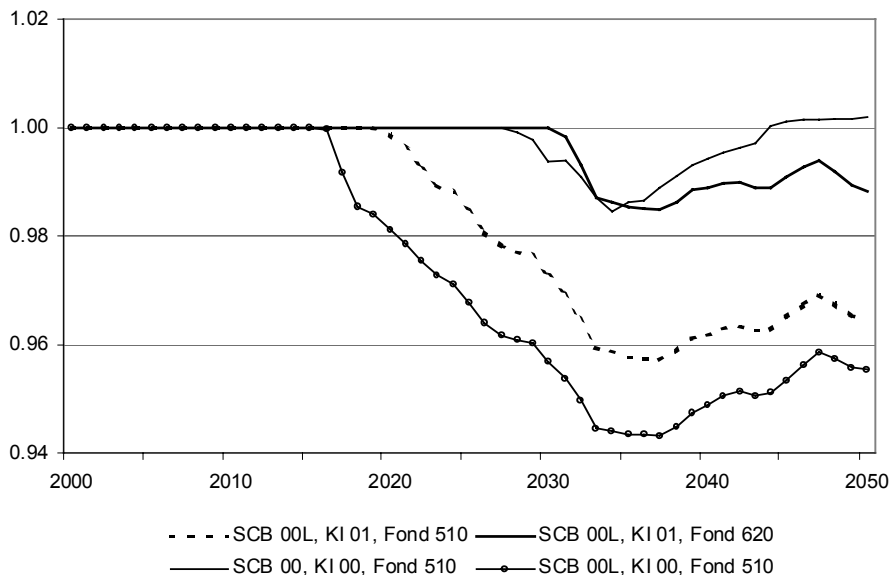
Aktiveras balanseringen tvingas systemet att för kortare eller längre tid överge ambitionen om att pensionerna skall utvecklas i takt med lönerna. Det är förvisso entydigt negativt för de försäkrade, men effekten skall inte överdrivas. T.ex. innebär delningstalens *prognostiserade* ökningstakt en lika stor minskning av pensionsnivån – givet att pensionsåldern är konstant – som balanseringen medför i det absolut sämsta utvecklingsförloppet RFV simulerade i Balansrapporten.⁹ Det finns dock en viktig skillnad mellan delningstalets och balanseringens effekt för pensionerna. Om delningstalet ökar så ger samma pensionsbehållning en lägre pension för varje årskull nytillträdande pensionärer. Men eftersom pensionen beräknas utbetalas längre tid är dess nuvärde i princip opåverkat och den samma för varje årskull. Aktiveras balanseringen leder det till en pension *och* ett lägre nuvärde för pensionen.

Att redovisa balanseringens effekt då den aktiveras utan att de för pensionsnivån mer betydelsefulla faktorerna samtidigt belyses är missvisande när det gäller att informera om pensionsnivåns bestämningsfaktorer. Det finns dock inte utrymme här för ett vidgat, mer adekvat perspektiv. Trots vad som nu sagts redovisas därför i diagram 6 effekten på pensionsnivån av balanseringen isolerat. Redovisningen avser enbart scenarier med tillväxt 2 %, avkastning 3,25 %. Redovisningen sker genom att dividera pensionsutgifterna med regler för automatisk balansering med pensionsutgifterna utan sådana regler i de 4 av 12 möjliga scenarier balanseringen aktiveras. En kvot om 0,98 innebär att balanseringen minskat pensionsutgifterna med 2 %.

⁹ Ökningen i medellivslängd innebär att personer födda 1990 får 14 % lägre årlig pension (i förhållande till den snittinkomst som råder när de pensioneras) än individer födda 1940. Vill årskullen född 1990 motverka detta helt kan de göra det genom att jobba 30 månader förbi 65 årsdagen. Det sämsta utvecklingsförloppet var nativitet 1,5, tillväxt 0,5 %, arbetskraftsdeltagande ”lågt”, avkastning 0,5 %. Det scenariot ledde till att balanseringen år 2050 minskat pensionsnivån med 14 %, se scenario nr 43 i Balansrapporten.

Diagram 6 Effekt av balanseringen. Pensionsutgifter med regler för balansering dividerat med utgifter utan sådana regler

Tillväxt 2 %, avkastning 3,25 %

Tre av de fyra scenarierna där balanseringen aktiveras är då medellivslängden antas utvecklas extra kraftigt, dvs. SCB 2000L. Den största minskningen av pensionerna erhålls med SCB 2000L, den ”gamla” konjunkturprognosen och den ”nya” fonden. I det scenariot minskar balanseringen utgifterna betydligt på 2030-talet, nästan med 6 %.

I avsnitten 5 och 6 redogörs mer utförligt för de demografiska och ekonomiska antaganden som ligger till grund för den här avslutade redovisningen av RFV:s pensionsframskrivning 2001.

5 Befolkningsutvecklingen

För sina framskrivningar utgår RFV som regel från de befolkningsprognoser som SCB numera årligen gör. Balansrapportens huvudscenario utgjordes av en befolkningsprognos som SCB tog fram speciellt för RFV under våren år 2000. SCB:s officiella befolkningsprognos år 2000 kom i oktober. Den skilde sig något från den prognos RFV använde i Balansrapportens huvudscenario.¹⁰ I denna promemoria benämns, något oriktigt, den befolkningsprognos SCB gjorde för RFV för SCB 2000. Huvuddragen i SCB:s befolkningsprognos i Balansrapportens huvudscenario (SCB 2000) och scenariot med extra hög ökning av medellivslängden (SCB 2000L) samt huvuddragen i SCB:s senaste officiella prognos,¹¹ framgår av tabell 1. Befolkningsutvecklingen i de båda prognoserna illustreras även i diagram 7–12.

¹⁰ Skillnaderna utgjordes huvudsakligen av att nettoinvandringen antagits uppgå till 15 000 personer per år i den officiella prognosen mot 12 000 personer per år i prognosen SCB utförde åt RFV. Vidare innebar SCB:s juni prognos år 2000 en något kraftigare antagen ökning av medellivslängden än vad SCB antog i prognosen gjord för RFV. I genomsnitt 29 mot 26 dagar per år perioden fram till 2050 för individer som fyllt 65 år.

¹¹ Ej tryckt utan endast nätpublicerad 2001-05-31 på www.scb.se, som BE 18 SM 0101.

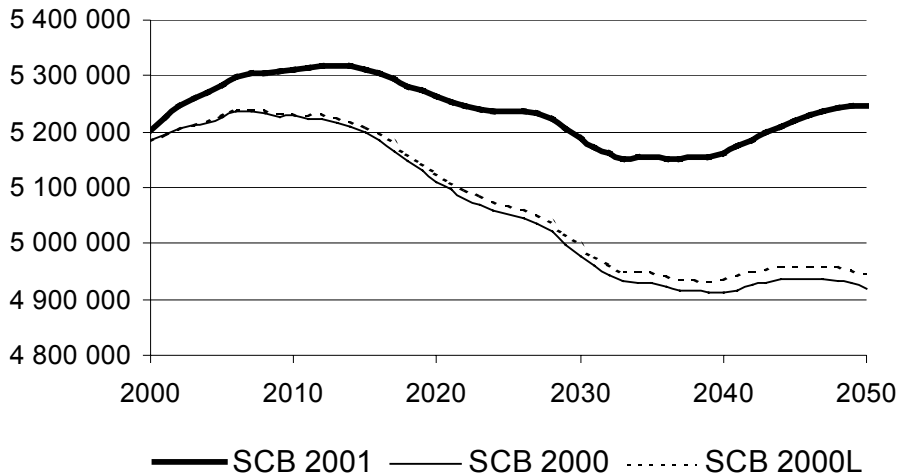
Tabell 1 Sammanfattning av de demografiska scenarierna

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2000– 2050
<i>Inflöde av 16-åringar</i>										
SCB 2001	101 640	106 290	109 860	112 260	119 400	122 940	130 110	129 330	127 110	108 602
SCB 2000*	101 460	105 930	109 350	111 570	118 560	122 040	129 150	128 220	125 880	104 525
SCB 2000L	101 460	105 930	109 350	111 570	118 560	122 040	129 180	128 250	125 880	104 616
<i>Nettoinvandring</i>										
SCB 2001	23 659	23 000	19 000	16 000	15 800	16 000	16 000	16 500	17 000	18 005
SCB 2000*	8 000	9 000	10 000	11 000	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000	11 804
SCB 2000L	8 000	9 000	10 000	11 000	12 000	12 000	12 000	12 000	12 000	11 804
<i>Ökning av medellivslängd**</i>										
SCB 2001	56	40	39	29	19	13	15	10	6	28
SCB 2000*	33	26	42	21	14	8	19	12	8	26
SCB 2000L	26	30	43	21	19	20	23	19	19	39

* Avser SCB:s prognos gjord speciellt för RFV våren 2000, inte SCB:s officiella befolkningsprognos från oktober 2000.

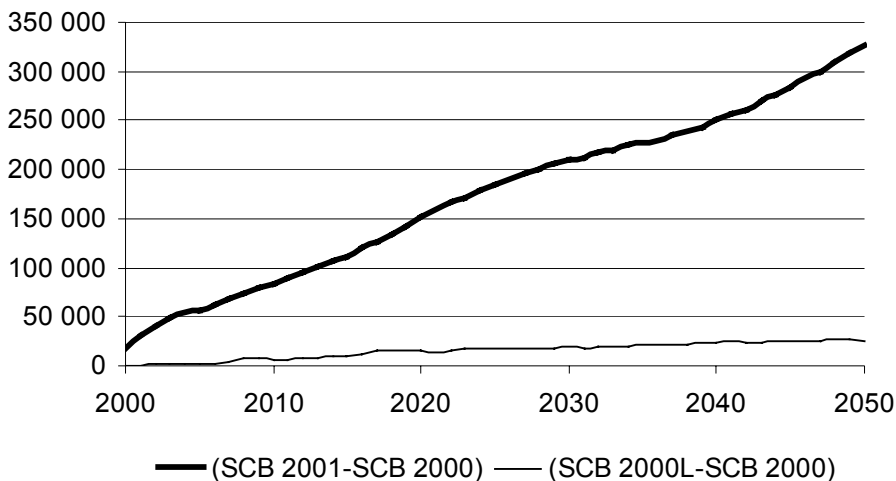
** Årlig ökning av medellivslängd för personer som fyllt 65 år i antal dagar/år.

Av tabellen framgår att SCB ändrat sitt antagande om invandringen mycket kraftigt mellan de två prognoserna, från ca 12 000 nettoinvandrande personer per år till 18 000 personer per år perioden fram till 2050. Prognosen för medellivslängdens utveckling har modifierats något. Ökningen i medellivslängd är för personer som fyllt 65 år i genomsnitt 28 dagar per år under perioden fram till 2050 i SCB 2001. I SCB 2000 var motsvarande siffra 26 dagar. Fördelningen över tiden av medellivslängdens ökning är dock annorlunda, en större andel av ökningen kommer tidigt i SCB 2001. Detta innebär en viss finansiell påfrestning för pensionssystemet.

Diagram 7 Antal personer i Sverige i åldrarna 20–64 år

Den högre antagna nettoinvandringen i SCB 2001, ca 18 000 personer per år mot ca 12 000 i SCB 2000, medför att befolkningen i förvärsaktiv ålder inte minskar över perioden fram till år 2050. Detta år finns i SCB 2001 325 000 fler personer i yrkesaktiva åldrar än vad som prognostiserades i SCB 2000. Det motsvarar en 6,6 % större befolkning i arbetsför ålder (325 000/4 921 000).

I SCB 2000 nåddes en topp i en förvärsaktiv befolkning år 2010, 5 228 000 individer. I SCB 2001 antas antalet personer år 2010 vara nästan 100 000 fler, 5 312 000. Befolkningstoppen har i SCB 2001 förskjutits till år 2012 (5 319 000). Detta som en följd av den högre invandringen. Från 2012 till 2036 minskar dock befolkningen även i SCB 2001, men minskningen är mindre och sker från en högre nivå till 5 151 000 personer. I SCB 2000 sjönk befolkningen i förvärsaktiv ålder från 2010 till 2040, från 5 228 000 till 4 911 000. I diagram 8 framhävs skillnaden mellan SCB 2000 och SCB 2001 för befolkningen i förvärsaktiva åldrar (16–64 år). Av diagram 8 framgår även att SCB:s alternativ med en lägre dödlighet avser en lägre dödlighet i alla åldrar. Genom detta antagande blir också befolkningen i yrkesaktiva åldrar något större.

Diagram 8 Jämförelse av SCB 2001 och SCB 2000 – befolkning 16–64 år

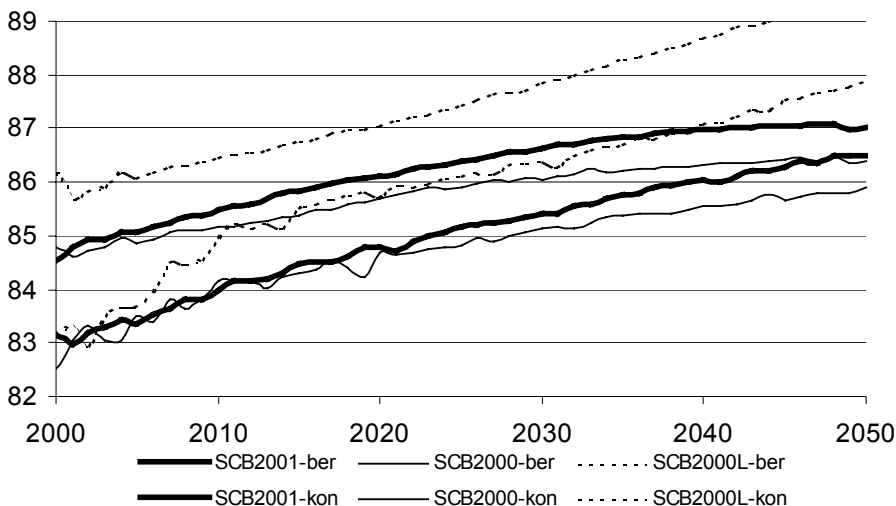
I diagram 9 redovisas utvecklingen av medellivslängden för individer som fyllt 65 år i SCB:s prognoser. Redovisningen sker med två olika mått, ”beräknad” respektive ”konstaterad” medellivslängd.

Den beräknade medellivslängden är den som på sedvanligtvis beräknas årligen med utgångspunkt från konstaterade överlevnadssannolikheter i åldrarna från 65 år. Det är med denna metod som delningstalen beräknas. Konstaterad återstående medellivslängd för individer som fyller 65 år kan endast beräknas när årskullen helt dött ut, denna metod är således inte praktiskt tillämplar för att beräkna förväntad medellivslängd. I beräkningsmodellen kan vi dock beräkna faktiska medellivslängden för alla årskullar. Skillnaden mellan de två metoderna att beräkna medellivslängd ger en indikation om den förväntade merkostnaden för pensionssystemet till följd av medellivslängdens ökning. Denna typ av merkostnad innebär en ökad sannolikhet för att balanseringen skall aktiveras.¹²

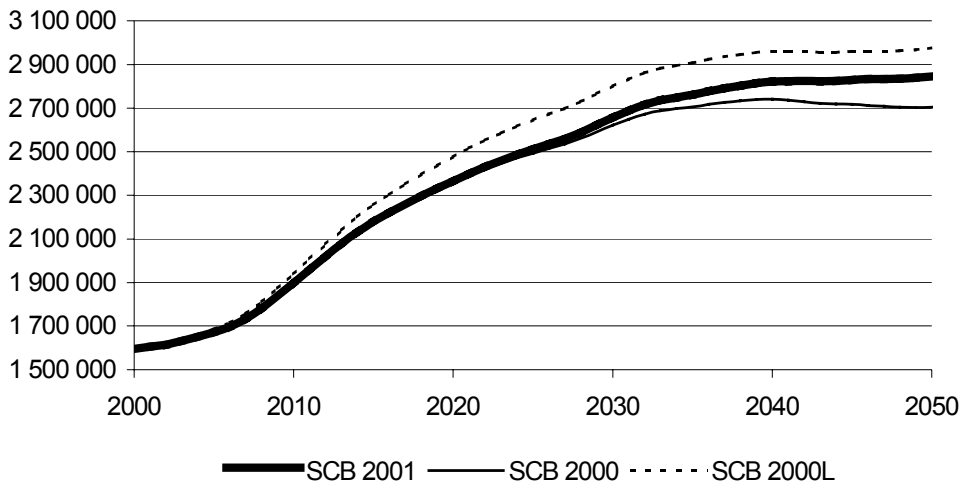
¹² Skillnaden mellan beräknad och konstaterad medellivslängd i diagram 9 ger dock en något överdriven bild av kostnaden för medellivslängdens ökning. Detta i och med att en del av kostnaden finansieras genom att en högre medellivslängd ökar omsättningstiden, vilket ökar avgifternas förmåga att finansiera pensionsskulden.

Diagram 9 Medellivslängdens utveckling för individer som fyllt 65 år

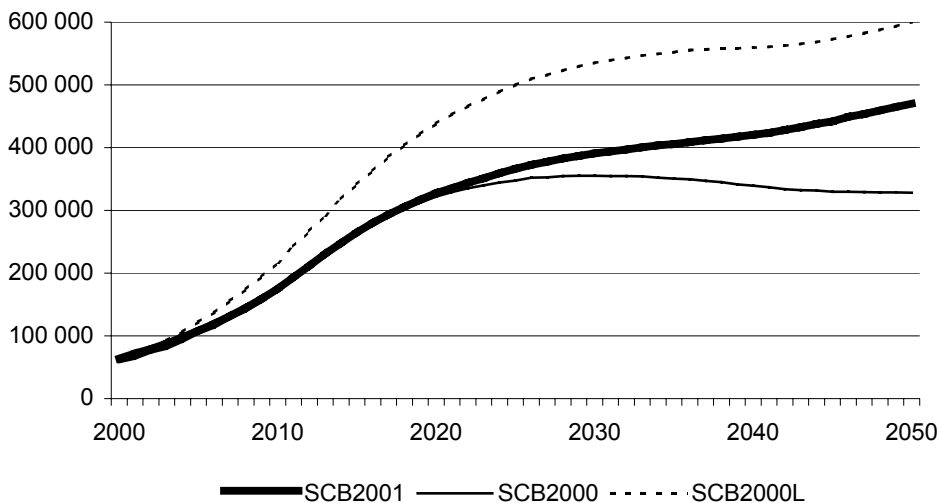
– beräknad livslängd & i modellen konstaterad livslängd

Antalet personer 65 år eller äldre som förväntas uppbära pension i de olika scenarierna framgår av diagram 10. Den något högre ökningen av medellivslängden i SCB 2001 innebär att antalet personer över 65 år ökar något kraftigare än i SCB 2000. Det är emellertid först fram emot år 2025 som den något högre medellivslängden blir synlig i diagrammet, i form av ett högre antal pensionärer. Efter omkring 2040 syns även den högre invandringen ge genomslag i ett större antal personer 65 år eller äldre. Med den extra höga ökningen i medellivslängd som antogs i SCB 2000L ökar antalet pensionärer ännu kraftigare.

Diagram 10 Antal personer 65 år eller äldre

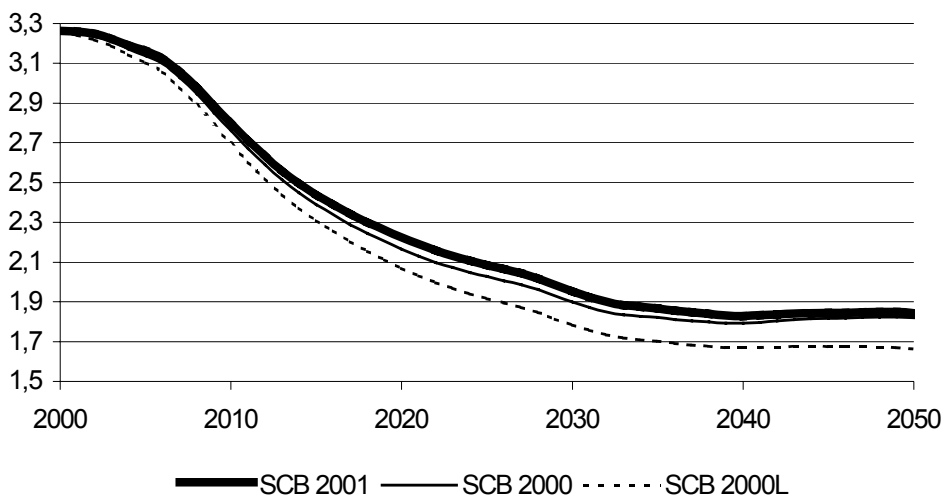
RFV:s befolkningsframskrivning avser försäkrade individer oavsett var i världen de bor. Av diagram 5 framgår antalet utomlandsbosatta personer som beräknas uppbära ATP/inkomstpension från Sverige. År 2050 är denna andel drygt 16 % i SCB 2001. Beräkningen utgår från att hittills observerade ut- och återflyttningssannolikheter består. Från omkring 2020 ökar i SCB 2001 antalet personer i utlandet med svensk pension relativt kraftigt i förhållande till SCB 2000. Detta beror huvudsakligen på den i SCB 2001 högre antagna invandringen till Sverige tillsammans med faktumet att invandrare hittills har haft en klart högre benägenhet att utvandra från Sverige än vad infödda svenskar haft.

Diagram 11 Antal personer med ATP/inkomstpension bosatta utomlands

Den högre antagna nettoinvandringen medför en något högre försörjningskvot i SCB:s nya befolkningsprognos. Försörjningskvoten i de tre demografiska scenarierna visas i Diagram 12. Skillnaden i försörjningskvot kan te sig marginell, men effekten för pensionssystemet sammanläggs år för år och blir betydande. Den extra kraftiga ökningen av medellivslängden i SCB 2000L ger en tydlig effekt i en lägre försörjningskvot under hela perioden.

Diagram 12 Försörjningskvoten

– antal personer i Sverige 20–64 år dividerat med antalet personer 65 år eller äldre*

* Beräknat antal personer som kommer att uppbära ATP/inkomstpension oavsett om de bor i Sverige eller ej.

5.1 Åldersgränsen 65 år

I både Balansrapporten och föreliggande rapport har antagits att åldern för uttag av ålderspension är konstant 65 år. Denna antagna fasta ålder för uttag av ålderspension stämmer ganska väl överens med den faktiska åldern för uttag av ålderspension som gäller för närvarande – relativt få nyttjar möjligheten till förtida uttag. Utträdet ur arbetslivet sker emellertid ofta via förtidspension¹³ eller s.k. avtalspensionslösningar men kan även gå via arbetslöshet eller sjukpenning. Utträdet ur arbetslivet sker därför betydligt tidigare än

¹³ Ungefär en tredjedel av befolkningen i 60-64 års ålder har förtidspension. För män födda år 1935, och som vid 50 års ålder fanns med i arbetskraften, har genomsnittsåldern för utträdet ur arbetskraften beräknats till 62,1 år, motsvarande ålder för kvinnor födda år 1935 är 61,7. Källa Hans Olsson, Socialförsäkringsboken 2000, s. 68.

inträdet i ålderspension. Ålder för utträde ur arbetslivet beaktas i beräkningen av avgiftsunderlaget, se diagram 14.¹⁴

Genom antagandet att uttag av ålderspension alltid sker vid 65 års ålder bortses från en viktig förväntad effekt av pensionssystemets konstruktion. Om medellivslängden ökar och om pensionsuttaget oförändrat sker vid omkring 65 års ålder, så som antas i samtliga demografiska scenarier, kommer pensionen för varje ny årskull av 65-åringar att minska – allt annat lika. Detta beror på att om medellivslängden stiger så ökar årligen det delningstal som används för att räkna om pensionsbehållning till pensions, dvs ett månadsbelopp. En högre medellivslängd skapar därmed ekonomiska drivkrafter att söka förskjuta såväl utträdet ur pensionsgrundande aktivitet som uttag av ålderspension till en högre ålder. Sker det kommer pensionssystemets finansiella ställning att stärkas genom att avgiftsunderlaget då utvecklas bättre än vad som prognostiserats.

5.2 Tidshorisont

I Balansrapporten redovisades vissa beräkningar för tiden fram t.o.m. år 2090. I och med att SCB i sin befolkningsprognos från år 2001 endast redovisar befolkningsutvecklingen t.o.m. år 2050 har RFV valt samma slutdatum för dessa framskrivningar.

¹⁴ I den mån utträdet ur arbetslivet sker via en försörjning som är pensionsgrundande, vilket förtidspension, sjukpenning och arbetslöshetsunderstöd är, men inte avtalspension, har utträdesåldern mycket begränsad betydelse för pensionssystemets finansiella ställning. Däremot har utträdesåldern stor betydelse för statens finanser. Den begränsade påverkan på pensionssystemets finansiella ställning som förändringar i utträdesåldern kan ha går via eventuell effekt på den s.k. summansnittkvoten som beskrivs i avsnitt 6.2.

6 Ekonomiska antaganden

Vid bedömningar av framtida avgiftsinkomster utgår RFV i sina framskrivningar som regel från KI:s bedömning för den kortsiktiga utvecklingen av relevanta underlag. Dessa är avgiftsunderlagets utveckling, dvs. lönesumma under intjänandetaket och pensionsgrundande transfereringar och belopp,¹⁵ inkomstindex och konsumentprisutvecklingen. I Balansrapporten användes KI:s konjunkturprognos från juni år 2000. Den KI prognos som används för framskrivningarna här är konjunkturprognosen från augusti år 2000.

Efter KI:s prognoshorisont har i bl.a. Balansrapportens avgiftsunderlaget skrivits fram i två olika takter 0,5 respektive 2,0 % realt per år. Detta sker åren 2006 t.o.m. 2008. Fr.o.m. 2009 skrivs den *pensionsgrundande inkomsten per person* (snittindex) fram med 0,5 resp 2 % realt per år. Förfarandet innebär att under perioden 2000–2008 är avgiftsunderlagets tillväxt exogent bestämt, dvs. bestämt utanför RFV:s beräkningsmodell. Tillväxten i pensionsgrundande inkomst per person bestäms under samma period endogent i RFV:s beräkningsmodell, som en funktion av avgiftsunderlagets antagna tillväxt, antaganden om antal personer samt arbetskraftsdeltagandet i varje ålder. Fr.o.m. år 2009 växlar förhållandet. Tillväxten i snittindex bestäms exogent till 0,5 % respektive 2 %. Avgiftsunderlagets tillväxt är perioden 2009–2050 endogent bestämt som en funktion av tillväxten i snittinkomst, antagande om antal personer och arbetskraftsdeltagande i respektive ålder. Detta förfarande är identiskt i Balansrapporten och föreliggande framskrivningar.

Tillväxten i lön per anställd, inklusive arbetsgivaravgifter och egenavgifter (som nu utgörs helt av allmän pensionsavgift) har perioden 1961–2000 varit 2,0 % per år. I och med att medelarbetstiden minskat med i snitt 0,4 % per år har utvecklingen av de underlag som inkomstindex mäter, vid konstanta arbetsgivar- och egenavgifter, ökat med 1,6 % per år, se Balansrapporten s. 35. Ur ett historiskt perspektiv, definierat av åren 1961–2000, är därmed snitttillväxten 2 % ett något högt antagande medan alternativet 0,5 % är ett entydigt lågt antagande. Vi har valt att ändå göra framskrivningar med dessa antaganden. Detta dels för att bibehålla jämförbarhet med Balansrapporten, dels för att behålla en tillräckligt kraftig spridning i snitttillväxt för att tydligt redovisa hur pensionssystemet reagerar på skilda tillväxttakter i snittinkomst. I tabell 2

¹⁵ S.k. pensionsgrundande belopp som ingår i avgiftsunderlaget prognostiserar emellertid KI inte. Dessa underlag uppskattar därför RFV själv i enlighet med en schablon.

beskrivs utvecklingen av vissa för pensionssystemet väsentliga underlag, m.m.

Tabell 2 Utveckling av lönesumman, m.m.

Utveckling i procent, löpande priser

	År	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	06–08♣
Lönesumma	KI 2001*	851,3 mdr	6,54	4,90	4,41	4,85	4,13	3,90	2,5%, 4%
	KI 2000	849 mdr	5,90	5,70	4,10	4,50	4,00	4,00	” – ”
Pensionsgrundande transfereringar	KI 2001	102,7 mdr							” – ”
	KI 2000	101,8 mdr	-1,38	-1,49	4,10	4,50	4,00	4,00	” – ”
Inkomstindex	KI 2001		1,73	1,45	2,91	3,19	3,63	3,88	” – ”
	KI 2000**		1,73	4,44	3,53	4,21	3,33	3,24	” – ”
KPI	KI 2001		0,97	2,71	1,08	1,89	2,00	2,00	2,00
	KI 2000		1,20	1,60	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00

* KI:s konjunkturprognos i augusti 2001

** KI:s konjunkturprognos i juni 2000, Inkomstindex prognostiserades av RFV.

*** Beräknat av RFV med utgångspunkt från bl.a. KI prognosen

♣ RFV:s Långsiktiga beräkningsantaganden, 0,5 % respektive 2 % real tillväxt och 2 % inflation.

Utvecklingen av lönesumman i KI 2001 åren 2000–2005 är totalt 32,4 % (nominellt), i KI 2000 var den något mindre 31,7 %. När det gäller inkomstindexets utveckling är dock förändringen stor. Den ackumulerade indexförändringen i KI 2001 över femårsperioden är 18,0 %, i KI 2000 var den 22,3 %. Detta innebär att den del av pensionsskulden som inkomst och följsamhetsindexeras växer med 4 % mindre än vad den gjorde i balansrapporten. Detta samtidigt som avgifterna utvecklas ungefär likartat i båda analyserna. Detta är den viktigaste förklaringen till att balanstalet åren 2003 och framåt inte är lika mycket lägre som minskningen av buffertfondens värde i sig självt sänker balanstalet. Inkomstindexet för år 2001 beräknades i Balansrapporten med RFV:s simuleringsmodell, som i efterhand visat sig överskatta utvecklingen av medelinkomsten mellan 1998 och 2001 med 2 procentenheter. Vidare har simuleringsmodellen överskattat ökningen i snittinkomst (inkomstindex) 2002–2003 i förhållande till den prognos som nu görs för dessa år.

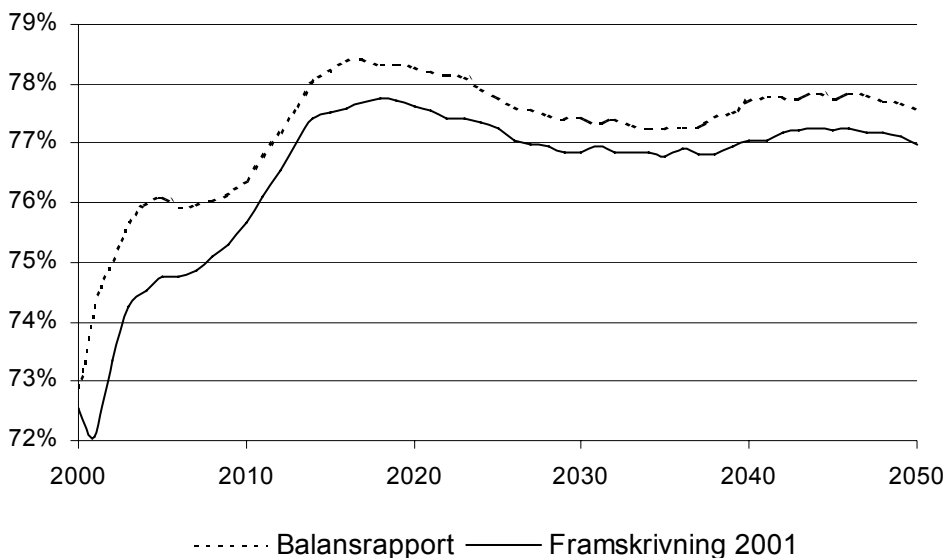
6.1 Arbetskraftsdeltagandet

Arbetskraftsdeltagandet i dessa beräkningar är det samma som i medelalternativet i Balansrapporten. Det är viktigt att beakta att RFV:s arbetskraftsdeltagandemått skiljer sig från det gängse, det som används i arbetskraftsundersökningarna (AKU). Definitionen av personer i arbetskraften är i RFV:s beräkningar personer 16–64 år med en pensionsgrundande kalenderårs inkomst över 1 inkomstbasbelopp dividerat med antal personer 16–64 år. Detta mått exkluderar förtidspensionärer eftersom förtidspension inte ger *pensionsgrundande* inkomst. (Förtidspensionärer tillgodoräknas pensionsrätt för s.k. pensionsgrundade belopp, enligt särskilda regler). I Balansrapporten avsåg det senast uppmätta arbetskraftsdeltagandet år 1998 och nivån det året var 73–74 %.

I Balansrapportens basscenario ökade arbetskraftsdeltagandet från nivån 73 % till att långsiktigt lägga sig på en nivå strax under 78 %, se den streckade kurvan i diagram 7. Nivån 78 % valdes för att den representerade det genomsnittliga arbetskraftsdeltagandet under perioden 1978–1998. I föreliggande framskrivningar används exakt samma antaganden om arbetskraftsdeltagandet i olika åldrar som användes i Balansrapporten. Ändå blir det totala arbetskraftsdeltagandet över tiden ca 0,5 procentenheter lägre. Detta beror på att SCB:s senaste befolkningsprognos medför en förändrad befolkningsstruktur. Den högre invandringen ger upphov till en yngre befolkning. Eftersom arbetskraftsdeltagandet är lägre för yngre åldrar medför den nya befolkningsprognosen ett något lägre arbetskraftsdeltagande, se diagram 13.

Diagram 13 Antaget arbetskraftsdeltagande, 2000–2050

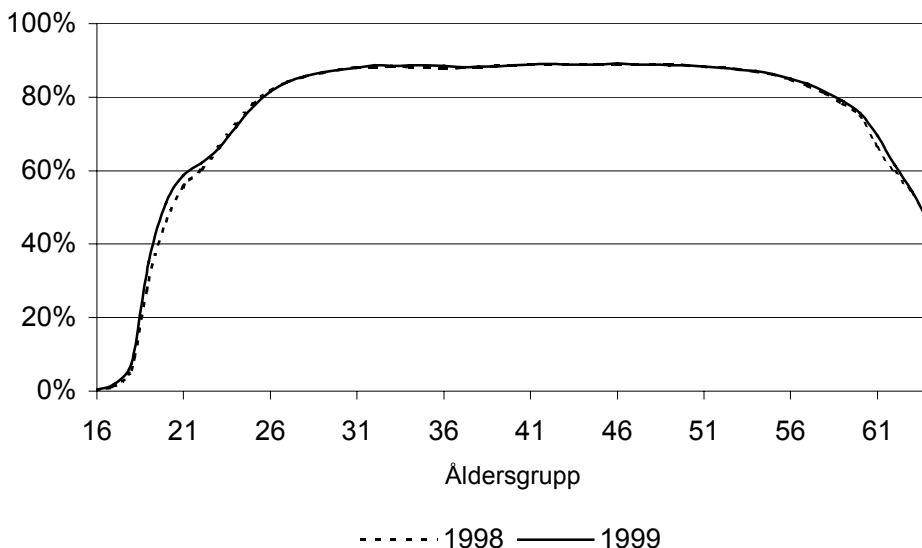
Personer 16–64 år med en kalenderårsinkomst (PGI) över ett basbelopp/totalt antal personer 16–64 år

Arbetskraftsdeltagandet åren 1998 och 1999 per ålder, mätt i RFV:s poängstatistikregister, framgår av diagram 14. Av diagrammet fram går att arbetskraftsdeltagandet med RFV:s definition i princip är oförändrat. En marginell ökning av ungas – 20 åringars – arbetskraftsdeltagande är dock urskiljbar. För att nå upp till ett arbetskraftsdeltagande om 78 % krävs dock en betydligt kraftigare ökning i arbetskraftsdeltagandet än den marginella förbättring som knappt kan urskiljas i diagrammet.

Diagram 14 Faktiskt arbetskraftsdeltagande, per ålder 1998 & 1999

personer i en åldersgrupp med en kalenderårs inkomst (PGI inklusive förtidspensionärer) över ett inkomstbasbelopp/med antal personer i åldersgruppen.

6.2 Summasnittkvoten

Pensionssystemets avgiftsincomster utvecklas i takt med tillväxten i avgiftsunderlaget. Pensionsutgifterna utvecklas däremot som en funktion både av avgiftsunderlagets och snittinkomstens utveckling så som denna mäts av inkomstindex.¹⁶ Att utgifterna är en funktion av både avgiftsunderlagets och snittinkomstens utveckling beror på att pensionsrätt intjänas med 16 % av avgiftsunderlaget medan denna pensionsrätt indexeras, förräntas, med snittinkomstens utveckling. Denna ränta gäller förutsatt att den automatiska balansen är inaktiv.

Det för pensionssystemets finansiella ställning mest centrala förloppet är därmed hur avgiftsunderlaget (summa) utvecklas i förhållande till snittinkomstutvecklingen (snitt). Om kvoten mellan avgiftsunderlagstillväxten i procent och snittinkomststillväxten i procent är större än 1 växer avgiftsin-

¹⁶ Vi bortser här från effekter från medellivslängdens utveckling och från som kommer av ATP systemets utfasning

komsterna till systemet snabbare än pensionsskulden förräntas. Vi kan definiera begreppet *summasnittkvoten*:

$$\text{Summasnittkvoten} = \frac{1 + \% \text{ förändring i avgiftsunderlaget}}{1 + \% \text{ förändring i inkomstindex}}$$

En summasnittkvot om t.ex. 1,01 innebär att systemets avgifter växt 1 % snabbare än förräntningen av pensionsskulden. Systemets balanstal ökar då – allt annat ”lika” – med 1 %.

I tabell 3 redovisas utvecklingen av summa- respektive snittillväxt som följer av KI:s/RFV:s och SCB:s respektive prognoser från åren 2000 och 2001 i kombination med RFV:s antagande om arbetskraftsdeltagande m.m.. Som redogjorts för ovan medför utfallet för år 2000 och KI 2001 en bättre utveckling av summasnittkvoten för åren 2000–2003 än den i Balansrapporten. För det långa tidsperspektivet innebär den högre invandringen i SCB 2001 i förhållande till SCB 2000 samma kvalitativa förändring – en bättre summasnittkvot.

Tabell 3 Utveckling avgiftsunderlag och snittinkomst

Utveckling i RFV:s simuleringsmodell, procent, löpande priser

Framskrivning	Tilv.	Variabel	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	09–50
RFV 2001	2 %	Summa	3,84	4,11	4,21	4,56	4,31	4,13	3,95	3,86	3,80	3,93
		Snitt	1,73	1,45	2,91	3,19	3,63	3,88	3,27	3,30	3,41	4,01
	0,5 %	Summa	3,84	4,11	4,21	4,56	4,31	4,13	2,91	2,68	2,49	2,46
		Snitt	1,73	1,45	2,91	3,19	3,63	3,88	3,27	2,76	2,34	2,48
Balans- rapport en	2 %	Summa	3,51	4,45	4,69	4,59	4,01	3,73	4,11	4,07	4,03	3,81
		Snitt	1,73	4,45	3,52	4,21	3,34	3,24	3,78	3,90	3,72	4,00
	0,5 %	Summa	3,51	4,45	4,69	4,59	4,01	3,73	3,05	2,89	2,70	2,33
		Snitt	1,73	4,45	3,52	4,21	3,34	3,24	3,26	2,85	2,61	2,50

I tabell 3 överensstämmer snitttillväxten med inkomstindex utvecklingen i tabell 2.¹⁷ Däremot förekommer avvikelser mellan lönesummans utveckling i tabell 2 och ”Summa” utvecklingen i tabell 3. Detta beror bl.a. på att avgiftsunderlaget inte är liktydigt med lönesumman. I avgiftsunderlaget ingår bl.a. pensionsgrundande socialförsäkringsersättningar och s.k. pensionsgrundande belopp. Dessa underlag utvecklas i långsammare takt än lönesumman. Perioden 2000–2005 ökar avgiftsunderlaget med 27,9 % i RFV 2001 och med 27,7 i Balansrapporten.

För pensionsystemets ekonomiska ställning är den nu antagna utvecklingen betydligt bättre än i Balansrapporten. Förvisso är den långsiktiga genomsnittliga summasnittkvoten perioden 2009–2050 också i RFV 2001 mindre än 1,00. Den är 0,98 i 2 % tillväxt alternativet och 0,99 i 0,5 % tillväxtalternativet. Den negativa trenden är dock mycket mindre än i Balansrapporten. I Balansrapporten var motsvarande summasnittkvoter 0,95 respektive 0,93. Detta innebär att i Balansrapporten, tillväxt 2 %, indexerades i genomsnitt 2009–2050 pensionsskulden med 0,05 % mer per år än vad avgiftsinkomsterna växte. I RFV 2001, tillväxt 2 %, indexerades pensionsskulden samma period endast med 0,02 % mer än vad avgifterna växer. Förbättringen i summasnittkvot perioden 2009–2050 beror på den större befolkning i arbetsför ålder som den högre antagna invandringen leder till.

6.3 Avkastningsantaganden

För varje tillväxtscenario har gjorts tre olika antaganden om den reala årliga buffertfondavkastningen. I tillväxtalternativet 2 % har huvudalternativet för avkastningen satts till 3,25 %, beräkningar har också utförts för avkastningsalternativen 5 % respektive 2 %. I tillväxtalternativet 0,5 % har huvudalternativet för avkastningen satts till 1,73 %¹⁸ och det högre avkastningsalternativet är här 3,25 %, lågavkastningsalternativet är 0,5 %. I denna skrift har dock endast redovisats beräkningar för avkastningen 3,25 %.

¹⁷ För vissa år i Balansrapporten finns en avvikelse på andra decimalen med 0,01 procentenheter. Detta beror på att snittutvecklingen i tabell 3 beräknas endogen i modellen och Balansrapporten har i föreliggande beräkningar reproducerats genom nya körningar av modellen. Dessa återspeglar mycket väl Balansrapportens flöden, men det finns marginella avvikelser.

¹⁸ Avkastningen 1,73 % har samma förhållande till tillväxten 0,5 % som avkastningen 3,25 % har till tillväxten 2 %, mer exakt är avkastningsantagandet: $1,005 \times (1,0325/1,02)$.

I Balansrapporten gjordes beräkningar med samma avkastningsantaganden som här. Såväl huvudalternativen och lågavkastningsalternativen innebär en real avkastning under det "historiska genomsnittet" för en portfölj bestående av 50 % (svenska) aktier och svenska statsobligationer. Uttrycket historiskt genomsnitt är dock oprecist – den historiska avkastningen beror starkt av vilken tidsperiod som mäts. I Balansrapporten redovisades att den genomsnittliga årliga reala avkastningen på Stockholms fondbörs varit 7 % perioden 1918–1998. Denna genomsnittliga avkastningsnivå skulle ha justerats ned marginellt om de följande årens kursfall beaktats. Den genomsnittliga årliga reala avkastningen på obligationer för samma period var ca 3,3 %. Det innebär att en portfölj om 50 % aktier (Stockholms fondbörs) och 50 % i genomsnitt givit en avkastning om drygt 5 %. Vissa perioder – även långa tidsperioder som 20 år – har dock avkastningen för en sådan portfölj varit i nivå med eller under huvudalternativets 3,25 %.

Den stora spridningen i RFV:s statistiska avkastningsantaganden kan sägas spegla något av den osäkerhet som råder om framtida avkastningsnivåer. I förhållande till vad som förefaller vara en någorlunda utbredd uppfattning om långsiktiga reala avkastningsnivåer för kapitaltillgångar (50 % aktier och 50 % obligationer) är RFV: medelalternativ för avkastningen, 3,25 %, förmodligen lågt. Uppfattningen om den framtida avkastningen förefaller spegla den för långa tidsperioder uppmätta genomsnittliga avkastningen. Som nämnts är denna i Sverige omkring 5 % reallt för ovanstående portfölj.¹⁹

6.4 Buffertfondens storlek

I Balansrapporten antogs att buffertfondens värde per den 31 december år 2001 skulle komma att vara 580 miljarder kr. Utfallet, beräknat som fondvärdet 31 december år 2000 (733 miljarder) minus de 155 miljarder som överfördes till statsbudgeten den 1 januari blev, förvånande nog, just 580 miljarder kronor. Prisutvecklingen på AP-fondens tillgångar har sedan årsskiftet varit negativ. I mitten av september värderades de till ca 510 miljarder, vilket inkluderar det positiva avgiftsflödet under perioden. I beräkningarna antas att Buffertfonden kommer att ha detta värde, 510 miljarder kr, per den 31 de-

¹⁹ I en statlig utredning av det amerikanska pensionssystemet har antagits att aktier långsiktigt reallt avkastar 7 % i genomsnitt per år. Se P. Diamond What Stock Market Returns to Expect for the Future?, Social security Bulletin, vol. 63, No 2, 2000. För närvarande antar den amerikanska socialförsäkringsadministrationen att avkastningen på det amerikanska pensionssystemets obligationsportfölj är reallt 3 %, Annual Report (2000) The Board of Trustees of The Social Security Trust Fund.

cember år 2001. I Balansrapporten medförde det där antagna avgiftsnettot under år 2001 och avkastningen 3,25 % att buffertfonden den 31 december år 2001 skulle uppgå till 620 miljarder kr. Dvs. en drygt 20 % större fond än vad som antagits i RFV:s pensionsframskrivning 2001.

RFV:s pensionsframskrivning 2001

Under 1990-talet har Sverige genomfört en radikal förändring av samhällets pensionsåtagande. Ett nytt och i flera avseenden unikt socialförsäkringssystem har skapats.

Systemet är världens första finansiellt stabila offentliga pensionssystem av fördelningstyp. Denna stabilitet kan sägas uppnås i tre steg:

- genom att pensionsrätt tillgodoräknas med samma belopp som den avgift som betalas in till systemet.
- genom att pensionen kopplas till medellivslängdens utveckling och
- genom att förräntningen av pensionsbehållningar och pensioner begränsas så att systemets samlade skuld inte kan överstiga systemets beräknade tillgångar.

I denna rapport jämförs nya beräkningar av pensionssystemets finansiella utveckling med beräkningarna i rapporten "Automatisk balansering av ålderspensionssystemet" (RFV Analyserar 2000:1). Beräkningarna utgår från uppdaterade ekonomiska och demografiska antaganden. Rapporten riktar sig till personer med god kunskap om det reformerade ålderspensionssystemet.